

lektualne idei republikańskiej, która wzięła następnie górę w toku wydarzeń Rewolucji Francuskiej. Położył E. Goioisso nacisk na fakt, iż fiasko reform ustrojowych Ludwika XVI w latach 1774-1775 otworzyło drogę do szukania – początkowo przez wąskie elity intelektualne – rozwiązań alternatywnych wobec skostniałych struktur monarchii absolutnej.

Omawiana rozprawa może pobudzić do wielu dyskusji. Dla czytelnika polskiego pozostaje pewien niedosyt jeżeli chodzi o wykorzystanie dla porównania badań dotyczących polskiej tradycji Rzeczypospolitej, jakże żywej jeszcze w XVIII w. i budzącej zainteresowanie francuskich myślicieli Oświecenia (Rousseau, Mably), o czym traktują liczne rozważania autorów polskich, zwłaszcza Jerzego Michalskiego. Podobnie może budzić wątpliwości fakt, iż wedle materiałów autora rewolucja angielska wieku XVII i powołanie tam właśnie na czas krótki ustroju republikańskiego jakby nie znalazło szerszego odzewu czy zainteresowania we Francji. Trudno jednak od autora oczekiwać, by w tej pracy – i tak bardzo obszernej i bogatej w faktografię – uwzględnił w szerszej mierze tło ogólnoeuropejskie. Sądzić należy, iż to rozprawa godna zainteresowania nie tylko z uwagi na wiele cennych ustaleń, ale i szereg przemyśleń czy hipotez z zakresu podstawowych zagadnień semantyki historyczno-ustrojowej, co otwiera drogę do badań porównawczych.

Stanisław Salmonowicz (Toruń)

Rita Sailer, *Untertanenprozesse vor dem Reichskammergericht. Rechtsschutz gegen die Obrigkeit in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Böhlau Verlag (= Quellen und Forschungen zur Höchsten Gerichtsbarkeit im Alten Reich /33), Köln – Weimar – Wien 1999, ss. 479.

Sąd kameralny Rzeszy (Reichskammergericht) był – jak wiadomo – w latach 1495-1806 najwyższą instancją sądową w Świętym Cesarstwie Rzymskim. Od dawna skupiał na sobie uwagę spojrzenie badaczy, którzy z reguły traktowali go jako podmiot integrujący wielopiętrową Rzeszę: był dla nich karzącym narzędziem państwa, „najszlachetniejszym klejnotem w niemieckiej koronie cesarskiej” (das edelste Kleinod der deutschen Kaiserkrone).

Rita Sailer, autorki książki, która jest dysertacją doktorską, napisaną pod kierunkiem Karla Kroeschella i obronioną w 1997 r. na Uniwersytecie im. Alberta Ludwika we Fryburgu Bryzgowijskim, spogląda na ten sąd z innej perspektywy, jako instrument obrony przed absolutyzmem, jako na „najszlachetniejszy klejnot niemieckiego obywatela” (das edelste Kleinod des deutschen Bürgers). Na podstawie wnikliwej analizy imponującego materiału źródłowego i krytycznego rozbioru bogatej literatury dochodzi do wniosku, że Sąd Kameralny Rzeszy grał w drugiej połowie XVIII stulecia poważną rolę w powściągnięciu bezprawia władców, będąc sprawiedliwym i skutecznym arbitrem w sporach między władzą a poddanymi (zbiorowymi i indywidualnymi). Kierując się zasadą praworządności był faktorem łagodzącym rewolucyjne nastroje w Niemczech. Kiedy w 1806 r. zakończyła swój żywot I Rzesza, panowie odetchnęli z ulgą przede wszystkim dlatego, że wraz z nią zakończył działalność krępujący ich sąd. Jak wiadomo Steinowi nie uda się ustanowić sądowej instancji najwyższej, obejmującej cały Związek Niemiecki.

Autorka śledzi procesy chłopskie w sprawach wnoszonych przez gminy oraz daje świetne obrazy postępowania, w których stroną były miasta Rzeszy (Reichsstädte). Trzecią część pracy poświęcono rozważaniom o roli policji w postępowaniu sądowym. Sukces badania polega m. in. na tym, że ciągnące się dziesiątkami lat procesy potrafi Rita Sailer przedstawić jako ciekawe ilustracje postępującej modernizacji społecznej i ustrojowej (motto: *das Reichskammergericht zwischen Freiheit und Freiheiten*).

Rzadko można spotkać się z rozprawą, która stanowiłaby tak poważny wkład w poznanie praktyki sądowej w Niemczech.

Henryk Olszewski (Poznań)